

A terepi kutatások eredményei Nyugat-Somogyban 2024 és 2025 ősze között

KAMPER LORÁND

Rippl-Rónai Múzeum, H-7400 Kaposvár, Rippl-Rónai tér 1., email: kamperlorand@gmail.com

KAMPER, L.: *Results of field walkings in Western Somogy between the autumns of 2024 and 2025.*

Abstract: During the autumn of 2024, communal archaeological research restarted with renewed power at Rippl-Rónai Museum through field walkings combined with metal detector research. conducted numerous field trips with the help of the Museum staff and our volunteers throughout the county, paying special attention to the Roman period of Somogy County. Accordingly, in most cases we worked near watercourses, former Roman settlements (villae, vici etc.), and along known ancient roads. The area near the Rinya Creek raised our attention the most, which, based on the artefacts preserved in the Museum's warehouse and our research, may have been a significant center of the region during the Roman imperial period.

Keywords: római, Silacene, érme, úthálózat, terepbejárás

2024 őszétől újult erővel indult meg a közösségi régészeti tevékenység, ezzel együtt a fémkeresős kutatással egybekötött terepbejárások sorozata a Rippl-Rónai Múzeumban. A múzeum munkatársaival, valamint önkénteseinkkel számos terepi kutatást végeztünk szerte a megyében, kiemelt figyelmet szentelve Somogy vármegye római korának. Ennek megfelelően az esetek többségében vízfolyások közelében, egykori római települések romjai (villák, vicusok stb.), továbbá az ismert utak mentén dolgoztunk.

A terepbejárások során kiemelt figyelmet fordítottunk a Kapos-völgyre, a Dráva partra, a Rinya-patak vonalára, illetve ezek mellék vízfolyásaira. Utóbbi közelében található az a nagyméretű terület, amely a Múzeum raktárában őrzött régészeti leletek, illetve a kutatásaink alapján a térség jelentős központja lehetett a római császárkor idején.

Ezen feltevés bizonyítást nyerni látszik a Kr. u. III. század végén keletkezett Itinerarium Antonini alapján. Eszerint a Sopianae-ből (Pécs) Vindobonába (Bécs) vezető úton, Sopianae-tól 38 római mérföldre, azaz hozzávetőlegesen 58 kilométerre volt található Silacene település, amely az ókori dokumentumban Silacene alakban szerepel (IA 233, 2). Ezen távolság, az egykori útvonalat végigkövetve pontosan megfelel a mai Pécs és a kérdéses terület közötti távnak. A leírás szerint ugyanis az út Sopianae után Limusán (Szigetvár) haladt át, majd ezt követően fordult északnyugat felé.¹

A település római nevének eredete meglehetősen bizonytalan. Feltételezve, hogy összetett szóval van dolgunk, feltételezhető, hogy első tagja a latin „silanus” szó, amelynek jelentése „forrás”, „patakvíz”, esetleg „pataksobogás”. A „cana” tag gyékényből font kosarat jelenthet, amely a „cana/cannae”, vagyis gyékény, zsombok szóból származhat. Valóban megemlítendő, hogy a körzetben a Rinya-patak

több helyen is mocsaras, a vegetáció nagyszámban tartalmaz gyékényt és zsombokot. Fontos kiemelni, hogy mindez pusztán spekuláció, egyúttal kijelenthető, hogy a *Silacene* név nem él tovább semelyik modern település nevében.²

Az általunk talált leletek döntő többsége a mai patakmedertől távolabb, egy kisebb vízfolyás mentén került elő. Ezek között többtucat késő római kori pénzérme található. Az érme döntő többsége a Constantinus-dinasztia (305–363), egészen pontosan II. Constantius uralkodásának idejére (337–361) idejére datálható, kisebb hányaduk pedig Valentinianus császár uralkodási idejéből (364–375) származik.

A leletanyagban továbbá kiemelkedő számban találunk a római császárkorra datálható kerámiatöredékeket, amelyek többségükben, fekete vagy szürke, díszítetlen vagy hullámvonaldíszes kerámiaedények maradványai, azonban kisebb százalékuk jó minőségű, vörös terra sigillata.

Az itt található, kelet-nyugat irányú földúttól délre, két üveg pohártalpat találtunk. A párhuzamok alapján ezek a Kr. u. III–IV. századra keltezhetőek. Ugyanezen régióban olyan tegula töredékekre leltünk, amelyek elhelyezkedése és kontextusa késő császárkori temetkezésekre utal. Ezt a feltételezést erősíti meg, hogy a mostani földúttól mindössze néhány méterre délre, egy szintén kelet-nyugati futású út nyomvonalát véltük felfedezni. A római temetkezési szokások ismeretében, hogy ti. a sírok a településről kivezető utak mentén kerülnek kialakításra, véleményem szerint sokkal gondolhatjuk, hogy egy temető nyomaira bukkantunk, csontvázas rítusú temetkezésekkel, amelyekbe kerámia, valamint üveg sírmellékleteket helyezhettek. Ezek alapján a temetkezéseket a Kr. u. II–III. századra datálhatjuk.

Az említett út, valamint az egyéb jellegzetességek segítségével reményeink szerint lehetőségünk nyílik az egykori infrastruktúra rekonstrukciójára. A helyiek közül sokan régóta gyanítják, hogy a területen egy római katonai auxiliáris tábor található. Pannonia provincia római kori történelmének ismeretében ez alighanem alátámasztható. A markomann háborúk (Kr. u. 166–180) kezdetén a névadó germán törzs, szövetségeseivel együtt Brigetio (Ószőny) környékén áttörték a ripa Pannonicát³ és elérte Arrabonát (Győr). A támadók egy másik hadoszlopa a mai Székesfehérvár és Szekszárd irányába, dél felé vonult.⁴

A háború ezen kezdeti szakaszában Marcus Macrinus Avitus Catonius Vindex, aki ebben az időben feltehetően az Ala I Ulpia Contariorum lovascsapat parancsnoka volt, 166–167 telén jelentős lovas és gyalogos haderőt vont össze éppen Silacene térségében a Sopianae-Fenekpuszta

2 Bozsóki 1993, 21.

3 ripa= folyami határ

4 Bozsóki 1993, 17.

1 Récsei 2007, 132.

vonalt mentén és visszaverte a markomannokkal szövetséges langobárd és ubius törzsek csapatait.⁵

Ezt a Kr. u. 167-es ellentámadást és az előzetes csapatösszevonást meglehetősen rövid preparációk előzték meg. Ennek egyetlen magyarázata, hogy a kijelölt gyülekezőhelyen a szükséges előfeltételek adottak voltak ahhoz, hogy a katonai egységek teljes felszereltséggel rövid idő alatt a helyszínre érkezhesse.

A háborúról szóló korabeli írott források (Cassius Dio: *Historia Romana*) leírásai alapján ezen összpontosítási körzet a tanulmányban tárgyalt lelőhely határára lokalizálható. Ebből az információból egyrészt arra következtethetünk, hogy Silacenae egy jelentős felvonulási úton feküdt, valamint, hogy a település komoly katonai infrastruktúrával és stratégiai fontossággal bírt, tekintve, hogy a sok esetben nagy távolságból érkező egységek is itt gyülekeztek.⁶

Mindezen adatok alapján okkal vetődik fel a lehetőség, hogy a Rinya-patak partján valóban állhatott egy erősített római támaszpont, esetleg egy kulcsfontosságú utánpótlási raktár. A területen folytatott terepbejárások és fémkeresős kutatások egyik legfőbb célja ezen feltételezés bizonyítása.

Ennek megtörténteig néhány biztató jellel kell beérnünk, név szerint, hogy:

- a, Bertalanpusztán és Felsőbogátpusztán is megtalálták egy római út nyomait
- b, a Bertalanpusztai tégláégetőműhely jelentős építkezésekre utal a térségben. A műhely működése éppen a markomann háborúk idejére tehető.
- c, a közeli Beleg határában került elő a XIX. század folyamán egy illír származású auxiliáris katona, Iasus Fronto Kr. u. 85-ből származó leszerelési diplomája (CIL XVI 31).

Ezen elszórt régészeti leletek egyike sem perdöntő bizonyíték, a tartós katonai jelenlétet a további régészeti kutatásoknak kell igazolniuk. Megjegyzendő azonban, hogy a település elhelyezkedése az elmélet mellett szól. Silacenae pontosan a Limusa (Szigetvár) és Keszthely-Fenekpuszta közötti út felénél volt található. Egy római katonai alakulattól napi 30–35 kilométer megtétele volt elvárt normál menetben (erőltetett menet esetén 50 kilométer). A Limusa és Fenekpuszta közötti távolság a már említett *Itinerarium Antonini* szerint 44 római mérföld, tehát 65 kilométer. Ennek a fele hozzávetőlegesen megfelel egy napi normál menetnek.

Ugyanezen távolságadatok betekintést engednek számunkra a civil szférába is. Tudniillik, a római utak mentén minden 30–35 kilométernél egy pihenőhely (*statio*) állt az utazók rendelkezésére, ahol szállást és ételt biztosítottak a számukra. Ezek között 10–12 kilométerenként lóváltóállomások (*mutationes*) helyezkedtek el, hogy friss lovak segítségével folyamatosan tarthassák az utazósebeséget. Az előbbieket számítottak színvonalas helyeknek, az utóbbiak leginkább talán a modern kor amerikai motelljeinek feleltethetők meg. Logikus módon, ezek a vendéglátóhelyek megtalálhatóak voltak folyók és patakok átkelőhelyeinél, útsomópontoknál, forrásoknál.⁷

Az ókori írott források (*Itinerarium Antonini*), valamint a feltárt útrészletek alapján tudjuk, hogy Silacenae településnél egy fontos csomópont helyezkedett el. Itt keresztezte egymást ugyanis a már említett, Limusától Fenekpuszta felé tartó, valamint a Drávától a Balaton déli partja felé vezető út. Ehhez feltehetően csatlakozhatott egy kisebb mellékút, amely hozzávetőlegesen a mai Gyékényes irányába vezetett Silacenae felől a Dráva partjára. A felsoroltak alapján a legvalószínűbb hipotézisnek azt tarthatjuk, hogy ez a jelentős csomópont a kérdéses lelőhely körzetében keresendő.⁸

A katonai infrastruktúra jelenlétére utalhat az is, hogy a Római Birodalom határához közeli régiókban jóval sűrűbb volt az őrtornyok (burgi) rendszere, mint a belső területeken. Ezek a létesítmények egymástól körülbelül 5 kilométeres távolságra kísérték a főbb utak nyomvonalát, a nagy útkereszteződések pedig külön védelmet élveztek. Silacenae esetében a mai templomdomb kiváló helyszínt biztosíthatott egy római burgus számára, mivel onnan tökéletesen lehetett megfigyelni és ellenőrizni a környéket. A lelőhely és környékének felsorolt adottságaira való tekintettel nem tarthatjuk lehetetlennek, hogy Silacenae egy katonai helyőrség állomáshelyeül is szolgált, netán egy *beneficiarius* (különleges jogkörü katona, magas rangú civil tisztviselő) állomás helyezkedett itt el.⁹

2025 novembere során ismét lehetőségünk nyílt terepbejárást végezni a központi lelőhelyen. Ennek során ismét meggyőződhetünk az egykori római település jelentőségéről. Mindössze néhány óra leforgása alatt, viszonylag kis területen összesen 308 db kerámiatöredéket találtunk, köztük valószínűleg Dragendorff 37 típusba tartozó terra sigillata töredékeket. Ugyanitt 336 darab római kori pénzérmét találtunk. Ezek döntő többsége ismételt a Constantinus-dinasztia, pontosabban II. Constantius idejére keltezhető kisbronz. Emellett találtunk egy egyelőre azonosítatlan ezüstpénzt, egy Aquileában vert Maximianus (286–305) bronzpénzt, egy Aurelianus (270–275) és legalább egy Nagy Constantinus (306–337) érmet. Ezek mindegyikét önmagában találtuk meg, nem éremkincs formájában. A tény, hogy a talált érmék döntő többsége a késő római korból származik, véleményem szerint arra utal, hogy a település a késő császárkorban érte el fénykorát.

Figyelemreméltó fordulat, hogy egy Diva Faustina (Antoninus Pius császár, 138–161, felesége) sestertius képében először találtunk a lelőhelyen középső császárkori leletet. Mivel ezen érmék forgalomban maradtak a markomann háborúk idején is, véleményem szerint ezt a tartós katonai jelenlét és csapatösszevonás egy újabb bizonyítékának tekinthetjük. 2024 végén egyik önkéntesünk által került a múzeumba egy ezüstérme, amelyről restaurálás után kiderült, hogy Marcus Antonius (Kr. e. 83–30) verette egyik legiója nevével. A triumvir pénzérméjének elején evezős hadigálya látható, hátlapján pedig egy aquila (legionárius sas), illetve egy félhold alakú katonai jelvény mellett a „LEG” rövidítés. A csapattest száma sajnálatos módon lekopott.

Láthatjuk tehát, hogy Somogy Vármegye nyugati régiója már korán kapcsolatba került a római világgal, továbbá, hogy a késő császárkori leletek egyértelmű dominan-

⁵ Bozsóki 1993, 18.

⁶ Bozsóki 1993, 20.

⁷ Bozsóki 1993, 20.

⁸ Bozsóki 1993, 21.

⁹ Fitz 1978, 79.

ciája ellenére a település már a korábbi évszázadokban is jelentős központ volt Pannonia hátszágában.

Eddigi eredményeink alapján feltétlenül szükségesnek tartjuk a további kutatásokat és a jövőben, lehetőség szerint, egy kiterjedt feltárás elvégzését, amellyel pontosan azonosíthatnánk és lokalizálhatnánk többek között az útcsoportot, a katonai tábor, illetve a temető határait.

Ugyan egyelőre teljes mértékben hipotetikusán kezelendő, azonban nem lehetetlen, hogy a lelőhelytől mintegy öt kilométerre nyugatra egy egykori, egyelőre ismeretlen korú kikötő található a Rinya-pataknál. A fentebb említett, a mellékágtól induló kelet-nyugati irányú út szinte pontosan ide vezet. A terepi megfigyelések során azonosítani tudtuk a Rinya egykori nyugati partját. Ezen az oldalon egy délkelet-északnyugat-északkelet futású, 380 méternél

hosszabb földnyelvet véltünk felfedezni, amely egy védett öblöt ölelt körbe. Ezen kikötő tényleges meglétének igazolása a lidar felvételek tanulmányozására, valamint a további, kiterjedt régészeti kutatások elvégzésére vár.

Eredményeink alapján feltétlenül szükségesnek tartom a terület további feltérképezését és jövőbeni feltárását.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani a Rippl-Rónai Múzeum valamennyi munkatársának és önkéntesének, akik elhivatott munkájukkal nagyban hozzájárultak a bemutatott információk megszerzéséhez, az értékes régészeti leletek megtalálásához és a jövőbeni, további kutatások megvalósításához.

Irodalom

BOZSÓKI, P. G.: Segesdi krónika. Szeged, 1993.

FITZ, J.: Grenzberichtigung im Jahre 214 zwischen Pannonia Superior in Inferior. In: *Alba Regia. Az István Király Múzeum Évkönyve. 16. 1975.* – Szent István Király Múzeum közleményei: C sorozat (1978). 71–86.

ITINERARIUM Antonini Augusti et Hierosolymitanum. F. Nicolai (Ed.). Lyon, 1848.

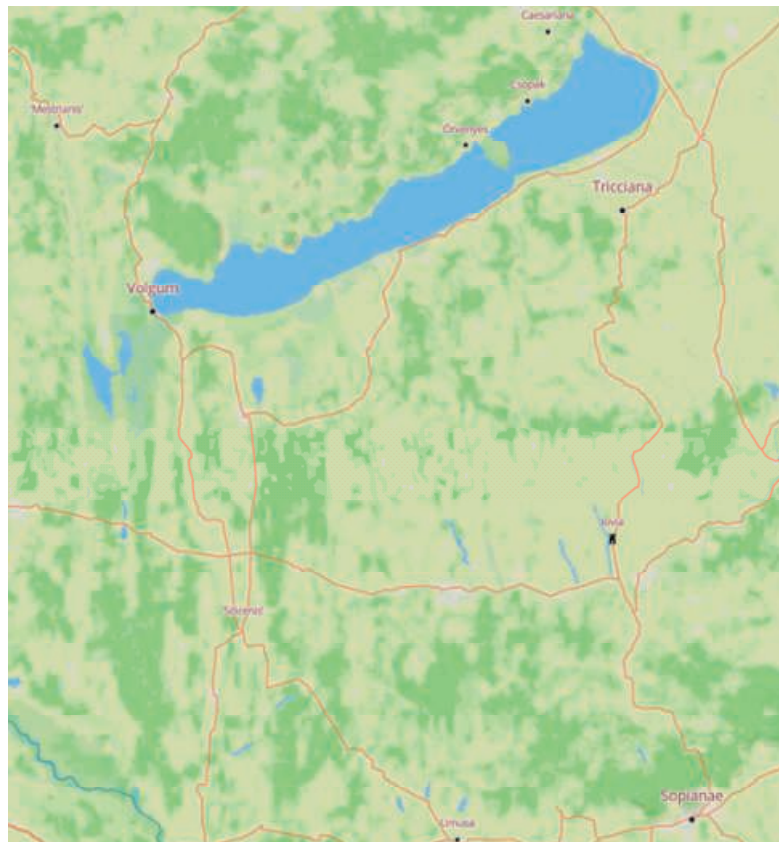
MAKAY, B.: A Balaton a történeti korban. In: *A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei III. kötet.* Budapest, 1913.

RÉCSEI, B.: Somogyvár megyemonográfiájának története a dokumentumok tükrében. In: *Somogy megye múltjából-Levéltári Évkönyv 38.* Kaposvár, 2007. 132.

ABDY, R. A. – MITTAG, P. F.: RIC II.3. London, 2019.

MATINGLY, H.: *The Roman Imperial Coinage – VOL VIII – The Family of Constantine I.* London, 1981.

TÓTH, E.: Római utak Pannoniában. Budapest, 2006.

1. ábra: Silacene elhelyezkedése a Sopianae-Limusa-Fenekpuszta útvonalon.
(Forrás: <https://itiner-e.org/>) (letöltés ideje: 2025. 11. 21.)

I. tábla: Segesd térségében talált terra sigillata töredékek (Dragendorff 37 típus?)
(Fotó: Balla Krisztián)

2. ábra: II. Constantius kisbronz. (RIC VIII)
(Fotó: Balla Krisztián)

3. ábra: Diva Faustina sestertius Ceres istennővel a hátlapon. (RIC 1169)
(Fotó: Balla Krisztián)

4. ábra: Maximianus Aquileában vert bronzérme, hátlapján Moneta istennővel. (RIC 34b)
(Fotó: Balla Krisztián)

5. ábra: Aurelianus Antoninianus bronzpénze Fortuna Redux hátlappal. (RIC# 128)
(Fotó: Balla Krisztián)

6. ábra: Nagy Constantinus császár Fortuna Laete bronzpénze. (RIC VII 54)
(Fotó: Balla Krisztián)

7. ábra: Római kori térdfibula (Böhme 19?) a központi lelőhelyről.
(Fotó: Balla Krisztián)

8. ábra: Szintén térdfibula (Genceva 16c), a 6. képen láthatótól mindössze néhány méterre fellelve.
(Fotó: Balla Krisztián)

9. ábra: Pannon fibula (Almgren 236/237), amelyet szintén a fő lelőhelyen, nem messze a térdfibuláktól találtunk.
(Fotó: Balla Krisztián)